

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2025.6.71>

КОЩИНЕЦЬ М.І.

СУТНІСТЬ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

THE ESSENCE OF FINANCIAL CONTROL OVER THE ACTIVITIES OF THE SECURITY AND DEFENSE SECTOR

У статті, на підставі опрацювання науково-теоретичної літератури, розкрито сутність поняття «контроль» як правової та управлінської категорії. Проаналізовано наукові підходи до визначення змісту фінансового контролю, його основних характеристик і предметної спрямованості. Окреслено особливості фінансового контролю як спеціалізованого виду контрольної діяльності, спрямованої на забезпечення законності, дотримання фінансової дисципліни, а також цільового й належного використання фінансових і матеріальних ресурсів. З'ясовано, що контроль – це систематизована, цільова, нормативно-врегульована діяльність спеціально уповноважених суб'єктів, яка направлена на спостереження, перевірку та оцінювання діяльності підконтрольного об'єкта, а також встановлення відповідності її фактичних результатів вимогам законодавства, іншим правилам, вимогам, стандартам, тощо. при цьому, зміст контролю не обмежується тільки виявленням порушень або відхилень, але й передбачає оперативне корегування роботи підконтрольного об'єкта. Його здійснення відбувається у різний спосіб, відмінними суб'єктами та відносно конкретних об'єктів на підставі чого види категорії варіюються. Зроблено висновок, що фінансовий контроль – це спеціалізований різновид контрольної діяльності предмет якої становлять процеси формування, розподілу, використання фінансових ресурсів у публічному полі. Зміст контролю охоплює перевірку законності фінансових операцій, цільового використання грошей та матеріально-технічних об'єктів, забезпечення фінансової дисципліни в роботі відповідних суб'єктів тощо. Отже, фінансовий контроль за діяльністю сектору безпеки і оборони – це систематизована, цільова, нормативно-врегульована діяльність спеціально уповноважених суб'єктів, яка направлена на спостереження, перевірку та оцінювання фінансово-господарської діяльності державних органів, військових формувань, інших установ та організацій, які входять до сектору безпеки і оборони, на предмет законності та правильності використання фінансово-грошових, матеріально-технічних та інших ресурсів, а також дотримання вимог фінансової дисципліни.

Ключові слова: *контроль, фінансовий контроль, сектор безпеки і оборони, фінансові ресурси, матеріально-технічні ресурси, фінансова дисципліна, публічне управління.*

The article, on the basis of scientific and theoretical literature, reveals the essence of the concept of “control” as a legal and management category. Scientific approaches are analyzed to determine the place of financial control, its main characteristics and subject-matter directness. The specificity of financial control is designated as a specialized type of control activity aimed at ensuring the rule of law, maintaining financial discipline, as well as the targeted and reliable recovery of financial and material assets. resources. It is clear that control is a systematized, purposeful, normatively regulated activity of

specially designated subjects, which is aimed at monitoring, verifying and evaluating the activity of the controlled object, as well as establishing the relevance of actual results to the laws, other rules, regulations, standards, etc. In this case, instead of control, it is not limited to only detected damage or recovery, but also transfers prompt correction of the work of the controlled object. This action is determined in different ways, by different subjects and specific objects on the basis of which the types of categories vary. It has been established that financial control is a specialized type of control activity, the subject of which is the formation of processes for the formation, division, and distribution of financial resources in the public field. Instead of control, it is necessary to re-verify the legality of financial transactions, the targeted recovery of money and material and technical objects, and the provision of financial discipline in the work of various types of entities. too bad. Also, financial control over the activities of the security and defense sector is systematized, purposeful, normatively regulated by the activities of specially designated subjects, which is aimed at monitoring, verification and evaluation financial-state activity of state bodies, military formations, other establishments and organizations that are part of the security and defense sector, regarding the legality and correctness of financial-penny transactions, material, technical and other resources, as well as Until the end of the 19th century, financial discipline was maintained.

Key words: *control, financial control, security and defense sector, financial resources, material and technical resources, financial discipline, public administration.*

Постановка проблеми. Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», сектор безпеки і оборони – це система органів державної влади, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, сил цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу України, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем і відповідно до Конституції та законів України за функціональним призначенням спрямована на захист національних інтересів України від загроз, а також громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України [1]. Ефективність та законність функціонування зазначеної системи в організаційному, матеріально-технічному та фінансово-економічному плані залежить від багатьох факторів, одним з яких є цілеспрямований та глибокий фінансовий контроль за функціонуванням кожного її складового елемента.

Стан дослідження проблеми. Фінансовий контроль, як правове та управлінське явище, досліджувалось у роботах великої кількості різних науковців. Зокрема, цій категорії приділяли увагу: Д.О. Білінський, О.О. Дмитрик, С.С. Єсімов, Л.М. Касьяненко, М.В. Ковалів, І.М. Проць, Р.М. Скриньковський та багато інших науковців. Втім, попри значний теоретичний доробок, зміст фінансового контролю, як інструменту забезпечення правильної і законної діяльності сектору безпеки і оборони України, повноцінного аналізу на сьогоднішній день не віднайшов.

Саме тому метою статті є: з'ясувати сутність фінансового контролю за діяльністю сектору безпеки і оборони.

Виклад основного матеріалу. Починаючи наукове дослідження зазначимо, що фінансовий контроль – це збірна категорія, яка походить від більш широкого явища контролю. Даний термін виник у латинській мові де використовувався у словосполученні «contra rotulus», яке пізніше трансформувалось у французьке «controle», що значить перевірка, спостереження [2, с.124]. В українській етимології «контроль» – це: 1) перевірка відповідності контролюваного об'єкта встановленим вимогам; 2) перевірка, облік діяльності кого-, чого-небудь, нагляд за кимсь, чимось; 3) установа чи організація, що здійснює нагляд за ким-, чим-небудь або перевіряє його; 4) контролююча організація тощо [3, с.569]. Таким чином, у класичному словниковому значенні, контроль – це певний процес, який передбачає активні, перевірочні дії однієї сторони щодо іншої з метою забезпечення відповідності діяльності останньої заздалегідь установленим правилам, вимогам, показникам тощо. Більш широко аналізована категорія розкривається у наукових джерелах управлінського та правового змісту. Наприклад, С.Г. Стеценко відмічає, що контроль – це організаційно-правовий спосіб забезпечення законності і дисципліни, що характеризується спостереженням і перевіркою правомірності діяльності об'єкта контролю та фактичної відповідальності тих або інших дій вимогам чинного законодавства з можливістю втручатися у його оперативну діяльність для усунення недоліків [4]. О.Є. Омеляченко підтримує висновок згідно

з яким контроль – це соціальна функція, складова частина організуючої діяльності по виконанню прийнятих рішень, без якої немислиме виконання відповідних завдань, які стоять перед нашим суспільством. Тобто контролюючий захід, це не епізодична кампанія, а неодмінна умова успішного вирішення поставленого завдання [5, с.11].

Як інструмент керування установою, підприємством, організацією контроль розглядається С.М. Петренко. Вчений описує його терміном «внутрішній контроль», котрий розкривається ним таким чином: комплекс контрольних дій, організованих власником і керівництвом підприємства, спрямованих на досягнення мети підприємства з позиції оцінки управлінської діяльності щодо різних рівнів управління у частині ідентифікації і зниження ризику ведення бізнесу [6, с.10]. У тій же парадигмі контроль описується А.В. Духневичем, а саме як процес забезпечення досягнення організацією своїх цілей. Цей процес складається з встановлення стандартів, вимірів фактичних результатів і проведення коректувань у тому випадку, якщо досягнуті результати істотно відрізняються від встановлених стандартів [7, с.13].

Аналіз наукової позиції В.К. Колпакова показує, що вчений розглядає контроль як універсальний і дієвий засіб забезпечення законності, функціональне призначення якого полягає у встановленні відповідності фактичної діяльності підконтрольного об'єкта визначеним для нього завданням і функціям. Зміст категорії охоплює взаємопов'язані перевірочний та обліковий складники: уповноважений суб'єкт, з одного боку, з'ясовує повноту і належність виконання встановлених обов'язків, а з іншого – фіксує та систематизує отримані результати [8, с. 622–675].

Узагальнення наведених вище теоретичних підходів дає можливість дійти до висновку, що контроль – це систематизована, цільова, нормативно-врегульована діяльність спеціально уповноважених суб'єктів, яка направлена на спостереження, перевірку та оцінювання діяльності підконтрольного об'єкта, а також встановлення відповідності її фактичних результатів вимогам законодавства, іншим правилам, вимогам, стандартам, тощо. при цьому, зміст контролю не обмежується тільки виявленням порушень або відхилень, але й передбачає оперативне корегування роботи підконтрольного об'єкта. Його здійснення відбувається у різний спосіб, відмінними суб'єктами та відносно конкретних об'єктів на підставі чого види категорії варіюються.

Одним із таких різновидів виступає фінансовий контроль з приводу тлумачення сутності якого існують різні наукові підходи. Так, О.О. Дмитрик, Є.О. Алісов та Д.А. Кобильнік пишуть, що фінансовий контроль – це комплекс заходів та способів, спрямованих на забезпечення дотримання фінансового законодавства. Об'єктом фінансового контролю є відносини, що виникають у процесі руху публічних грошових фондів. Тобто відносини у сфері грошового обігу та розрахунків охоплюються об'єктом фінансового контролю, оскільки опосередковують весь процес формування, розподілу й використання централізованих та децентралізованих публічних грошових фондів [9]. З точки зору Л.А. Савченко фінансовий контроль – це діяльність органів і недержавних організацій, наділених відповідними повноваженнями, що спрямована на забезпечення законності, фінансової дисципліни, раціональності у ході мобілізації, розподілу і використання фінансових ресурсів держави [10, с.26].

О.М. Курко розкриває фінансовий контроль за діяльністю прокуратури, як перевірку законності та доцільності її дій у галузі утворення, розподілу та використання грошових фондів, що дозволяє отримати оперативну інформацію, яка об'єктивно відображає стан фінансових справ в органах прокуратури, відповідність їх діяльності визначеним державним програмам, виявлення недоліків у змісті рішень, що приймаються, організації їх виконання, способах і засобах їх реалізації [11, с.256].

Аналіз наукової позиції М.В. Петричука показує комплексний підхід до розуміння фінансового контролю, зміст якого розкривається у функціональному та інституційному аспектах. У функціональному значенні фінансовий контроль становить, на його думку, нормативно регламентовану діяльність уповноважених суб'єктів, спрямовану на встановлення фактичного стану фінансово-господарської діяльності підконтрольного об'єкта та перевірку здійснюваних ним операцій на відповідність вимогам фінансового законодавства. Така діяльність покликана забезпечити законність, фінансову дисципліну та раціональність формування, розподілу й використання грошових активів. В інституційному аспекті фінансовий контроль постає як система контрольної діяльності широкого кола суб'єктів, до якого належать державні, галузеві та регіональні органи, саморегулятивні організації, громадськість і суб'єкти господарювання. Предметом цієї діяльності є дотримання вимог фінансового планування, своєчасність і повнота формування фондів фінансових ресурсів, а також законність та ефективність їх використання. Отже, запропонований ученим підхід дає змогу розглядати фінансовий контроль одночасно як спеціальну

перевірочну діяльність і як багатосуб'єктний механізм забезпечення належного управління фінансовими ресурсами [12, с.478].

Позитивної оцінки заслуговує підхід М.В. Ковалів, С.С. Єсімова, І.М. Проць, Р.М. Скриньковського та Ю.Р. Лозинського, на думку яких фінансовий контроль – це цілеспрямована діяльність законодавчих і виконавчих органів влади та недержавних організацій, спрямована на забезпечення законності та доцільності дій у галузі утворення, розподілу і використання грошових фондів держави і суб'єктів місцевого самоврядування з метою ефективного соціально-економічного розвитку держави і окремих регіонів. Вчені підкреслюють комплексність категорії, яка, на їх думку, включає в себе: перевірку, дотримання вимог економічних законів, оптимальності пропорцій розподілу і перерозподілу вартості валового суспільного продукту і національного доходу; складання і виконання бюджету (бюджетний контроль); фінансового стану й ефективного використання трудових, матеріальних і фінансових ресурсів підприємств і організацій, бюджетних заснувань, а також податковий контроль; інші напрями [13, с.58].

Більш систематизованим видається науковий погляд Н.Я. Якимчук та О.А. Музики-Стефанчук. Автори обґрунтовують: фінансовий контроль – це регламентована правовими нормами цілеспрямована діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, міжнародних організацій, інших суб'єктів з перевірки своєчасності і точності надходження коштів до банків, до бюджетів та інших публічних фондів коштів, правильності й ефективності використання коштів і матеріальних ресурсів бюджетних організацій, публічних установ тощо. Крім визначеного вчені чітко розмежовують об'єкт та предмет відповідної діяльності. Перший включає в себе фінансову діяльність підприємницьких структур, бюджетних установ і організацій, фінансово-кредитних установ тощо. В свою чергу, предмет публічного фінансового контролю, на їх погляд – це інформація, документи, що містять результати діяльності вказаних суб'єктів [14, с.64].

Аналіз наукової позиції О.М. Бандурки, Ю.М. Жорнокуя, О.В. Кашкарьової та О.П. Гетманець свідчить про розуміння фінансового контролю як нормативно регламентованої публічно-владної діяльності, спрямованої на забезпечення законності, фінансової дисципліни та доцільності під час мобілізації, розподілу й використання централізованих і децентралізованих грошових фондів. Специфіка цієї діяльності визначається, насамперед, її особливим об'єктом, яким виступають грошові фонди держави та територіальних громад, а в окремих випадках – пов'язані з ними матеріальні ресурси. Останні можуть слугувати базою для визначення майнових податкових зобов'язань або засобом забезпечення їх виконання. Важливим змістовним елементом фінансового контролю вчені визнають перевірку дотримання фінансової дисципліни, тобто обов'язкових для всіх учасників фінансової діяльності, включно з органами державної влади та місцевого самоврядування, правил формування, розподілу і використання відповідних фондів. Цілеспрямованість фінансового контролю виявляється в забезпеченні руху фінансових ресурсів відповідно до нормативно визначених цілей та запобіганні їх нецільовому витрачання за допомогою імперативних правових приписів і заборон. Інституційною ознакою державного фінансового контролю є його здійснення спеціально уповноваженими суб'єктами в межах законодавчо встановленої компетенції. Отже, у запропонованій науковцями концепції фінансовий контроль постає як спеціалізований механізм публічного управління фінансовими й пов'язаними з ними матеріальними ресурсами, функціональним призначенням якого є забезпечення їх законного, дисциплінованого, доцільного та цільового використання [15, с.66-68].

На думу Т.А. Жадана «фінансовий контроль може існувати тільки у державному форматі» спираючись на зазначене, автор описує категорію, як сукупність форм, методів та інструментів контролю, за допомогою яких органи державного фінансового контролю одержують інформацію про фактичний стан справ щодо процесів формування, розподілу і використання державних фінансових ресурсів на всіх рівнях державного сектору економіки, порівнюють отримані дані з цільовими або нормативними вимогами, визначають розміри і причини виявлених відхилень, вживають заходи, спрямовані на їх усунення, недопущення та попередження у майбутньому, з метою підвищення ефективності підготовки, прийняття та реалізації управлінських рішень у сфері управління державними фінансовими ресурсами» [16, с.166].

Висновки. Проведений аналіз свідчить, що фінансовий контроль – це спеціалізований різновид контрольної діяльності предмет якої становлять процеси формування, розподілу, використання фінансових ресурсів у публічному полі. Зміст контролю охоплює перевірку законності фінансових операцій, цільового використання грошей та матеріально-технічних об'єктів, забезпечення фінансової дисципліни в роботі відповідних суб'єктів тощо.

З огляду на викладене, фінансовий контроль за діяльністю сектору безпеки і оборони – це систематизована, цільова, нормативно-врегульована діяльність спеціально уповноважених суб'єктів, яка направлена на спостереження, перевірку та оцінювання фінансово-господарської діяльності державних органів, військових формувань, інших установ та організацій, які входять до сектору безпеки і оборони, на предмет законності та правильності використання фінансово-грошових, матеріально-технічних та інших ресурсів, а також дотримання вимог фінансової дисципліни.

Список використаних джерел:

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 №2469-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. №31. Ст.241
2. Задорожня Г.В. Постійні комісії представницьких органів місцевого самоврядування: дис... канд. юрид. наук. : 12.00.02. Київ: Національний авіаційний університет Інститут повітряного і космічного права. 2006. 224 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.). Уклад, і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
4. Стеценко, С.Г. *Адміністративне право України*. Київ: Атіка. 2007. 624 с.
5. Омельченко О.Є. Процесуальна діяльність слідчого по попередженню злочинів: дис... канд. юри. Наук. : 12.00.09. Київ: Національна академія внутрішніх справ України. 2004. 189 с.
6. Петренко С.М. Внутрішній контроль діяльності підприємства і його інформаційне забезпечення: теорія, методологія, організація: автореф. дис. ... д-ра екон. Наук. С.М. Петренко. Київ, 2010. 39 с.
7. Духневич А.В. Правове становище кредитних спілок в Україні: автореф... дис... канд. юрид. наук. : 12.00.07. Харків: Національний університет внутрішніх справ. 2005. 20 с.
8. Колпаков В.К. *Адміністративне право України: Підручник*. К.: Юрінком Інтер, 1999. 736 с.
9. *Фінансове право : підручник*. О. О. Дмитрик, Є. О. Алісов, Д. А. Кобильнік та ін. Одеса : Видавництво «Юридика», 2022. 466 с.
10. Савченко Л.А. *Правові проблеми фінансового контролю в Україні: Монографія*. Ірпінь: Академія державної податкової служби України, 2001. 407 с.
11. Курко О.М. Контроль за реалізацією адміністративно-правових форм органами прокуратури. *Адміністративне право і процес*. 2014. №2(8). С.253-261
12. Петричук М. В. Поняття та основні завдання державного фінансового контролю. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 476–479
13. Ковалів М. В., Єсімов С.С., Проць І. М., Скриньковський Р. М., Лозинський Ю. Р. *Фінансове право України: навчальний посібник*. Львів: СПОЛОМ, 2022. 394 с.
14. Музика-Стефанчук О.А., Якимчук Н.Я. *Сучасне фінансове право. Право публічних фінансів: підручник*. Київ: АртЕк, 2024. 656 с.
15. *Фінансове право : підручник*. за заг. ред. О. М. Бандурки та О. П. Гетманець ; Ю. М. Жорнокуй, О. В. Кашкарьова, Т. В. Колесник та інші. Х. : Екограф, 2015. 500 с.
16. Жадан Т.А. Економічна сутність та зміст поняття «державний фінансовий контроль». *Причорноморські економічні студії*. 2017. № 16. С. 161–168

Дата першого надходження статті до видання: 09.10.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.11.2025

Дата публікації (оприлюднення) статті: 24.11.2025